

Димитър Кенанов (В. Търново, България)

ПОЛИХРОНИЙ АГАПИЕВИЧ СИРКУ (СИРКОВ) —
ВИДЕН ИСТОРИК НА СТАРАТА БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

*Към 130-годишнината от рождението му
и 80-годишнината от неговия жизнен край*

Същинското начало на руската университетска славистика се полага през 1835 г. Тогава Министерството на народната просвета въвежда нов университетски устав. Въз основа на него се откриват катедри по история и литература на славянските езици (наречия)¹. От по един представител от Петербургския, Московския, Харковския и Казанския университет се подготвя група млади хора за професура по славянознание — П. И. Прейс, О. М. Бодянский, И. И. Срезневски, В. И. Григорович². Към непосредствено свързаното с тях следващо поколение слависти можем да причислим П. А. Сирку (1855—1905). Той се нарежда сред първите бележити изследвачи на Търновската книжовна школа и неговото целокупно научно наследство е траен влог в историята на старобългаристиката.

* * *

Полихроний Агапиевич Сирку е роден на 30 юли 1855 г. в село Страшени, недалече от Кишинев³. Произхожда от бедно селско семейство и неговият труден път към попрището на науката в царска Русия предизвиква възхищението на съвременниците, когато оценяват делото му: „Его пример может служить источником воодушевления и для других, выходящих из недр народных и прокладывающих себе путь к завоеваниям духа человеческого в области знания.“⁴ За П. А. Сирку обикновено се твърди, че е молдованин,

¹ Державин, Н. С. Славянская филология в России и СССР. М.—Л., 1952 (машинопис).

² Державин, Н. С. Славянская филология; Пыпин, А. Н. Русское славяноведение в XIX столетии. — Вестник Европы, 1889, кн. 8—9, 683—728, 257—305.

³ Матковски, Александрина. Из жизни и научной деятельности П. А. Сырку. — Советское славяноведение, 1981, кн. 67; Матковски, Ал. П. А. Сырку и славяно-молдавские связи. — В: Молдавско-русско-украинские литературные связи начала XX века (1901—1917). Кишинев, 1982, с. 159. Матковски, Ал. Полихроние Сырку (Скице био-библиографикэ, Кишинэу, 1967, с. 4; Матковски, Ал. Презенте молдовенешть ын публикацииите русе дин аний 1880—1905, Кишинэу, 1976, с. 27; Биографический словарь профессоров и преподавателей Импер. С.-Петербургского университета за истекшую третью четверть века его существования. 1869—1894, СПб, 1898, т. 2, с. 263; Славяноведение в дореволюционной России. Библиографический словарь, М., 1979, с. 327.

⁴ Из редакционного дополнения към кратките споменни бележки за П. А. Сирку от г-жа М. Я. — Вестник „Друг“, Кишинев, бр. 68 от 3(16) юли 1905, с. 3; Редактор-издател: П. А. Крушеван.

а̀ла на няколко места се срещат съобщения, че принадлежи към българските преселенци в Бесарабия⁵. По записаните от Г. Марусин спомени на родственицата Мария Сирку малкият Полихроний преживява мрачно детство: „Рано потерял мать. Отец женился вторично и мальчику стало не совсем сладко жить. Но страдания его увеличились, когда отец женился в третий раз. Вторая мачеха была несчастного мальчика, истязала его и издевалась над его природным недостатком (покойный ходил прихрамывая) . . . Мальчик, обливаясь слезами, просил и умолял своего отца избавить его от терзаний мачехи („Или убей сам, или отдай в монастырь“). Отец уступил просьбам сына и отдал его в ближайший Киприяновский монастырь.“⁶

Киприяновският манастир бил български от 1699 г., когато всеводата Антиох Константин го отдава в подчинение на известния Зографски манастир в Атон⁷. Под покровителството на иконома, чието име не ни е известно, П. Сирку отрано проявява своята любознателност. С поддръжката на манастирското братство той продължава учението си в Кишинев — в духовното училище (учи година и половина)⁸ и в духовната семинария (4 класа): „С домашнею монастырскою подготовкою он поступил прямо в 3 клас духовного училища и сразу занял в разрядном списке первое място, которое удержал за собою и по переводе в семинарию во все время обучения в ней.“⁹ В същите възпоминания В. Козак привежда черти от личността на юношата Полихроний Сирку: „Во все время своего обучения в училище, до поступления в семинарию, мальчик Сирку носил дома и в классе длинный цветной монашеский подрясник. Только в семинарии, когда товарищи его порядком дразнили, он вынужден был переменить свой монашеский костюм на штатский. Юношей он был румяным, цветущего здоровья с чрезвычайно быстрыми, подвижными глазами, отличался любознателностью, интересовался преимущественно филологическими и историческими науками и одарен быстрою сообразительностью. Во все время училищного и семинарского курса он, в свободное от класных занятий время, посещал городскую публичную библиотеку, где пополнял свои познания чтением книг и журналов.“

В последния, четвърти клас на семинарията излиза първата научна статия на бъдещия голям славист, подписана: „Ученик, семин. Пол. Сирков“ — *„Святоточные обычаи и песни у бессарабских молдаван на Рождество и Новый год“*¹⁰. Тук се правят наблюдения върху молдавската и българската (славянска) култура, обвързани от общия исторически живот на двата народа. Младият Сирков се стреми да реши изследователските въпроси в диа-

⁵ Вж. некролозите в „Правительственный Вестник“, (СПб), бр. 138 от 28 юни (11 юли) 1905 г., с. 3; Исторический Вестник. Историко-литературный журнал, СПб, 26 (1905), август, с. 619. Редактор: С. Н. Шубинский; Русский Филологический Вестник, Варшава, 1905, кн. 3 (т. 54, вып. 1), с. 187. От Е. К. (=Е. Ф. Карский). Срв. „Исторический очерк и обзор фондов Рукописного отдела Библиотеки академии наук (БАН), М.—Л., 1958, вып. 2, с. 114.

⁶ В. „Друг“, бр. 71, от 6(19) юли 1905, с. 3.

⁷ Вж. К у е в, К. М. Съдбата на старобългарските ръкописи през вековете. С., 1979, с. 33. В спомените си (цит. бр. 71 на в. „Друг“) свещ. Василий Козак пише: „Киприяновский монастырь преклонен Зографскому, на Афоне, монастырю. Населяли тогда этот монастырь иноки-болгары с Балкан и отчасти греки. Вращаясь в детстве между ними, П. А. Сирку практически владел молдавским, болгарским и новогреческим языками“.

⁸ Биографический словарь профессоров . . . , с. 263.

⁹ Спомени на свещ. В. Козак, в. „Друг“, бр. 71.

¹⁰ Кишиневские Епархальные Ведомости, Кишинев, 15—28 февр. 1874, № 4, 207—221. Редактори: П. Паховский, М. Ганицкий. Срв. С и р к у, П. А. Славяно-румынские отрывки. Румынский „Сфарог“ и славянский „Сварог“. — ЖМНП (Журнал Министерства Народного Просвещения), ч. 251, май, 1887, 1—17.

хронна дълбочина, като се обръща към езическата славянска митология, търси етимологията на ред названия и имена (колък, Крачук, Сварог, Коледа и други).

През 1874 г. П. А. Сырку постъпва в Новоросийския (Одески) университет, но след около месец се прехвърля в Историко-филологическия факултет на Санкт-Петербургския университет, където по това време професори по славянознание са Измаил Иванович Срезневски (1812—1880) и Владимир Иванович Ламански (1833—1914). С дата 23 януари 1875 г. е запазена молба до ректора от „студента П. Сырков“. В нея се иска разрешение да не бъде внесена таксата за слушане на лекции през второто полугодие поради бедност, удостоверена със свидетелство от родното му село¹¹. Въпреки житийските неслоди младежът с увлечение овладява университетските дисциплини и навлиза в научния живот. От И. И. Срезневски той възприема с убеденост възгледите му върху славянската палеография и археология и по-късно ги прилага на практика. За първи път претворява на руски език автобиографията на епископ Софроний Врачански „Житие и страдания на грешния Софроний“¹². В изданието не е посочено името на преводача и той е останал извън полезрението на съвременните издатели, автори на третия по ред руски превод на бележитата Софрониева изповед¹³. Този труд на П. А. Сырку е обнародван през 1877 г. в т. 2, отд. IV на „Славянский сборник“, издание на Славянското Благотворително дружество в Петербург. Тогава вече е започнала Руско-турската освободителна война. Затова в сборника значителна част от материалите са посветени на България: „Крайдунавска България“ — статия от А. Н. Мошнин, бивш руски генерален консул в Русчук (Русе), „България в навечерието на погрома“ — лекция на М. С. Дринов с пътни бележки за състоянието на Пловдивския край през 1875 г.¹⁴, „Балканските хайдутини“ с превод на записките от П. Хитов „Мое странствование по Балканам и жизнеописание старых и новых воевод“, „Татари и черкези в Турция“, бележки за „Абагара“ — първи печатен паметник на новобългарската литература“, и други. С подпис „Ред.“ е поместена статията „Софроний, епископ Врачански, и неговото време (1739—1810)“. В нея отначало вниманието се насочва към „страшно-безчеловечные избияния тысяч болгар“ през Априлското въстание от 1876 г. За „варварското иго“ и за зверствата на поробителя своеобразен свидетел може да бъде „одна из уцелевших летописей болгарской жизни — автобиография Софрония“ (с. 1). Авторът се спира на елинизаторската политика, водена от фанариотите. Според него тя е намерила почва сред градското население: „Отступники от своей народности ко всему болгарскому и славянскому относились даже с большею ненавистью“ от самите фанариоти (с. 2). Софроний е сложен редом с Паисий Хилендарски и Неофит Бозвели. С основаването на народни училища и с делото на Ю. И. Венелин „был дан толчок возрождения болгарской народности“ (с. 3). По-нататък се проследява животът на Софроний Врачански. Утвърждава се, че е починал през 1815 или 1816 г. Накрая се дава обща оценка за дейци като Софроний: „Не силою своей учености, не личными блестящими качествами, а глубокою верою в болгарскую

¹¹ Текста на молбата вж. М а т к о в с к и, А л. П. А. Сырку и славяно-молдавские связи . . . , с. 159. М а т к о в с к и, А л. Из жизни . . . , с. 68.

¹² Вж. Биографический словарь . . . , с. 265. Л а в р о в, П. А. Научная деятельность П. А. Сырку. — ЖМНП, СПб, ч. 1, февраль 1906, с. 63.

¹³ С о ф р о н и й В р а ч а н с к и й, Жизнеописание. Издание подгот. Н. М. Дылевский, А. Н. Робинсон, Л., 1976, с. 86. Вторият превод на руски език е на Н. Е. Василев по книгата на Л е ж е, Л. България. Вж. д е Л а в е л е, Э м и л ь. Балканский полуостров. Перев. с франц. с примеч. и дополн. Н. Е. Васильева, I—II, М., 1889, 48—71.

¹⁴ Вж. Д р и н о в, М. С. Съчинения. Т. 3. С., 1915, 25—55.

народность привлекали они к себе сердца болгар. Результаты их деятельности были велики. Они подняли дух болгар и направили их деятельность на борьбу за народность“ (с. 5). След тази статия следва художественият превод от П. А. Сирку на „Житие и страдания грешного Софрония“ по текста в „Периодическо списание“, Браила, 1972, кн. V и VI. В предисловието-обзор на Сборника от Я. З. се казва: „При переводе с болгарского сохранены по возможности своеобразные черты подлинника“ (с. VI). Ето част от началото: „Я, грешный из людей, родился в селе Котле. Мой отец Владислав и мать Мария дали мне имя Стойко. Когда мне было три года, мать умерла, и отец взял себе другую жену; она была зла и завистлива. От нея родился мальчик и она только за ним присматривала, а меня всегда ненавидела. Когда мне было девять лет, отдала меня учиться грамоте; ранее мне нельзя было учиться, так как я часто болел и был слаб. В учении я оказывал большое прилежание и остроумие и скоро научился читать“ (с. 5—6).

През 1878 г. Полихроний А. Сирку завършва Петербургския университет със степен „кандидат“ и златен медал за съчинението „История християнства в Болгарии до князя Бориса и крещение болгарского народа (в 2-х томах)“, където поставената задача била: „Разобратъ критически с приложением перевода на русский язык известий о крещении болгар и изложить отношения Болгарии при Борисе к Риму и Царьграду“¹⁵.

Заради ясно изразените си филологически способности П. А. Сирку е оставен в катедра „Славянска филология“ за подготовка на професура. По установените от 1835 г. изисквания и традиции още в края на 1878 г. той е командирован в България и Румъния¹⁶. В едногодишната си работа младият учен се интересува предимно от ръкописни паметници, археологически обекти, но също от състоянието на говоримия език¹⁷, от народни предания и легенди¹⁸, от равнището на образованието¹⁹ и печатното дело. Подобна широта на заниманията движи научните му пътешествия през 1887 и 1893 г. на Балканите и Централна Европа²⁰. Натрупаните познания са

¹⁵ Цит. по Биографическия словарь . . . , с. 264. Вж. Л а в р о в, П. Научная деятельность . . . , с. 62; М а т к о в с к и, А. л. Из жизни . . . , с. 68.

¹⁶ Биографическия словарь . . . , с. 264.

¹⁷ С ы р к у, П. А. Рупаланы или Рупцы. Заметка по болгарской диалектологии. — Филологические Записки, Воронеж, 1883, вып. 4, 1—18. През 1879 г. авторът е в Търново, където П. Р. Славейков му съобщава вариант на песента за рупалана („Барим мъжа да си зела, / ами зела рупалана“). Срв. Р а д ч е н к о, К. Ф. Заметки о некоторых явлениях фонетики Рупаланского наречия. — В: Новый сборник статей по славяноведению, сост. и изд. учениками В. И. Ламанского . . . по случаю 50-летия его учено-литературной деятельности, СПб, 1905, 304—306; M i l e t i č, L. j. Ueber die Sprache und die Herkunft der sog. Krasovaner und Südungarn. — Archiv für Slavische Philologie, Berlin, 1903, V. 25, 176—177.

¹⁸ С ы р к у, П. А. История светских сказаний, повестей и рассказов в старинной болгарской литературе. Т. 2, вып. 3. Византийская повесть об убении императора Никифора Фоки в старинном болгарском пересказе. СПб, 1883, с. III, бел. 3, с. VIII, бел. 2. Във връзка със „Слово за Измаил“ П. А. Сирку излага предание за Мохамед, записано през 1878 г. в с. Лисичери, Великотърновски окръг, и легенда за цар Иван Шишман, записана през 1878 в град Горна Оряховица. Срв. П о п о в а, С. н., К. П а н а й о т о в а. Янтра тече и разказва, С., 1972, 36—37.

¹⁹ С ы р к у, П. А. Современное состояние народного образования у болгар. — ЖМНП, ч. 228, август, 1883, 72—84, ч. 229, сентябрь, 10—23, октябрь, 73—82.

²⁰ Вж. Краткий отчет о занятиях за границей доцента Импер. С.-Петербургского университета П. А. Сырку в летние месяцы 1893 и 1894 гг. Отд. оттиск, СПб, 1895 (=Известия Импер. Академии наук, т. 3, кн. 5, май, 1895). Южно-славянские наречия. Лекции, читанные студентам Импер. С.-Петербургского университета приват-доцентам П. А. Сырку, СПб, 1889 (литогр.) В ГПБ — Ленинград е под сигнатура 18. 311. 132. Заедно са подвързани с лекции (без заглавие) на проф. А. Соболевски, който определя: „Пред-

основание за неговите съвременници да говорят, че е станал „ходячим справочным указателем для всех наших ученых, когда им нужно справиться относительно географии, этнографии, древностей, церковной и политической истории Румынии и Болгарии“²¹.

Полихроний Сирку получава звание „приват-доцент“, след като на 6 ноември 1883 г. защитава *pro venia legendi* (за позволение да се четат лекции) своя отпечатан труд „Византийская повесть об убиении императора Никифора Фоки в старинном болгарском пересказе“ (СПб, 1883) с първи рецензент академик Александър Н. Веселовски²², като в дискусиата участва и проф. В. Г. Василевски²³. В публикувания отзив на А. Н. Веселовски „Болгарские повести Букурештского сборника“ най-напред се разглеждат среднобългарските преводни повествования „Слово о ветхомъ Александрѣ, како оуби юга царѣ и сѣна царѣ аморейска и вѣ. царн Ханданскнхъ“, „Слово првмудраго юсопа како бысть жнтѣ его“. Те са обнародвани от П. А. Сирку в *Archiv* на В. Ягич. Отделно по същия сборник е издаден разказът „Кръчмарката Теофана“ („Слово о царѣ Фощѣ и о братѣн его како погубен нхъ една крѣчмарница Феофана въ единѣи ноцѣ“). В монографията разказът е анализиран въз основа на сравнително-историческия метод. Акад. Александър Веселовски е един от основоположниците на това направление в руското литературознание и затова оценява положително тълкуването на текста и стремежа на П. А. Сирку да прилага новите изследователски принципи: „Г. Сырку внимательно разобрал целый ряд византийских, западных и арабских свидетельств о Фоке, Феофане и Цимисхии с целью указать среди них место и своей повести“ (с. 80). Рецензентът присъединява свои съображения към идеята на автора за фолклорните елементи в разказа за Теофана²⁴. Въобще патосът на първата Сиркова книга е в руслото на челните тенденции в литературознанието през втората половина на XIX век: „Перед академической наукой вставали новые трудные задачи, требовавшие сопоставления многих литератур, изучения многовековой истории их связей, объяснения независимо возникавших черт сходства (литературных параллелей, как тогда говорили, или — по нынешней терминологии — типологических сходжений) и национальных различий. Поиски путей решения этих задач побуждали ученых к переходу от дедуктивных эстетических суждений о поэзии к специальному ее анализу и от

метод этого курса будут суффиксы церковно-славянского языка сравнительно с суффиксами русского языка в их отношении к суффиксам других европейских языков.“

²¹ Л а м а н с к и й, В. И. (Рец. за) К истории исправления книг в Болгарии в XIV веке. Исследование П. А. Сырку. Т. 1, вып. 1. Время и жизнь патриарха Евфимия Терновского, СПб, 1898. — ЖМНП, ч. 326, ноябрь, 1899, с. 107.

²² П о М а т к о в с к и, А. А. Из жизни . . . , с. 69.

²³ В е с е л о в с к и й, А. Н. Болгарские повести Букурештского сборника. (Рец. за) П. Сырку. Византийская повесть . . . и S y r k u, P. Zur mittelalterlichen Erzählungsliteratur aus dem Bulgarischen. — Archiv . . . , Berlin, VII, 1883, 78—98. — ЖМНП, ч. 231, январь, 1884, с. 81.

²⁴ През 1884 г. в рецензия на П. А. Сирку за сборника „Перуника“ на Ил. Блъсков е цитирана една от народните песни: „Черешка е цвят цветила, // цвят цветила, плод роди. // Малка мома под черешка, // младо момче с кон замина . . .“ Направено е разсъждение: „Можно думать, что в основе сюжета . . . виден мотив обращения царицы Феофаны к Никифору: „Аблъкъ твоя dospѣли суть, и череша твоя оузорена есть, и время есть тебе събрати ихъ“. С ы р к у, П. А. К болгарской этнографической литературе. (Рец. за) Современни книжки за прочитание на секиго. Кн. 6. Перуника. Съдържа стари народни обичаи, пословици, приказки в Хаскюйската околия, отбрани сичките из сбирката на отца Ст. Д. Кожухарова, священник в гр. Хаскюй. Издава Илия Р. Блъсков, Варна, 1884. — Известия С.-Петербургского Славянского Благотворительного Общества, № 10, октябрь, 1884, разд. 3, с. 36.

широкого рассмотрения истории словесности в рамках общекультурного развития народов (подхода, характерного для культурно-исторической школы) к более конкретному изучению литературной истории как особой сферы, развивающейся по своим собственным законам.²⁵

* * *

Към централната си проучвателска област — евтимиезнанието, П. А. Сирку се насочва със статията „Несколько заметок о двух произведениях тырновского патриарха Евфимия“²⁶. Отначало е направен обзор на известните дотогава Евтимиеви съчинения — между тях са причислени Проскомидията на Зографския манастир, преводът на „Житие на Теодосий Търновски“ от патриарх Калист: „Слово за Въведение Богородично“, „Повест за възстановяване на храма „Възкресение“. Отбелязано е, че в руската ръкописна традиция за „Творение на Евтимий, Търновски патриарх“ се приписва „Житие на Константин Велики и неговата майка Елена“ (византийският автор е неизвестен, дометафрастова редакция). Правилно са разположени Народното (безименно) житие на Иван Рилски, житието от Георги Скилица и Първото проложно житие в поредицата източници, от които Евтимий Търновски черпи сведения за съставяне на „Житие на Иван Рилски“²⁷.

Полихроний Сирку заговарва за богомилски идеи в Евтимиевото житие на рилския пустинник като въздействие от Народното житие (с. 370). Към тези твърдения се присъединява по-късно Константин Ф. Радченко, но той приема, че близостта с богомилството идва от някои „общи черти на исихастите и богомилите“²⁸. Повод за такива разсъждения дават две места в съдържанието, където се подчертава отричането на видимия свят, на обществото: при отпразнянето на Иван Рилски от манастира към лоното на планината и в епизода, когато братът на аскета взема своя син Лука: „Остава въетъ земнаа земнымъ и пепелнымъ пръсть, нсходнтъ мнра и мнрододръжца“ (срв. Йоан. 12,31: князь мнра сего) и „къ мнроу градъше, къ мнроу сквръннѣй влѣдннцн, къ нечнстоты и сквръны въськоа матерн; втргъже того (Лука) вт горы вожѣж“²⁹. При първия цитат тавтолого-etimологическите фигури в началните думи подготвят категоричността на позицията в следващото просто изречение. В него се преодоляват задълженията към светския господар — царя (срв. „Мѣ агалѣте тѡν κόσμων μηδέ τὰ ἐν τὸ κόσμῳ (не любете света, нито каквото е на света), ἐάν τις ἀγαπᾷ τῶν κόσμων, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ πατρὸς ἐν αὐτῷ (I Йоан. 2,15). При все че в подтекста си Евтимий е далече от богомилството, изказаните мисли обективно са сродни с някои политически възгледи на българските еретици. Всъщност обаче етичният жест пречупва мотивите, с които първоначално се създават монашеските общежития. С тях християнските слоеве изразили протест срещу участието на църквата в светския и държавния живот. Бягството от света е път за християнско „спасение“.

²⁵ Академические школы в русском литературоведении. М., 1975, с. 202.

²⁶ Вж. Сборник статей по славяноведению, сост. и изд. учениками В. И. Ламанского по случаю 25-летия его ученой и профессорской деятельности. СПб, 1883, 348—401.

²⁷ Срв. Иванов, Й. Жития на св. Ивана Рилски с уводни бележки.—ГСУ, ИФФ, кн. 22.13, С., 1936; Кенанов, Д. Патриарх Евтимий и агиографският цикъл за Иван Рилски. — Старобългаристика, 1978, 1, 74—88.

²⁸ Радченко, К. Ф. Религиозное и литературное движение в Болгарии в эпоху перед турецким завоеванием. Киев, 1898, 88—93, 277.

²⁹ Ka i u ž n i a s k i, E. Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius. Wien, 1901, London, 1971 (Introd. — Iv. Duičev), 8—9, p. 11.

проповядван от апофатизма („отрицателно богословие“) — идея, застъпена от платонизма и неоплатонизма, а в нейния ортодоксален вид разработена от Псевдо-Дионисий Ареопагит в трактата „Тайнствено богословие“. Апофатизмът е екзистенциален стил на поведение, чрез който се дири екстазно „възхождане“ към субстанцията „единно“ при неоплатонизма, а при християните „желавшие погрузиться в этот сверхумный экстаз божественного океана света могли вполне уходить от мирской жизни, становиться отшельниками и предаваться безмолвному восхождению ума к изначальному свету“³⁰.

Направените допълнителни разсъждения доказват същинските причини за категоричното отрицание на света от Евтимий, което е пропаганда на аскетическия начин на живот.

В статията на П. А. Сирку се съобщава за „Житие и похвала на Иван Рилски“ и служба за него от Димитър Кантакузин, оставени са ценни вести за първото печатно издание на Евтимиевото житие през 1671 г. в Киево-Печорската лавра от Антоний Радивиловски³¹. Втората част на изследването съдържа бележки върху „Житие на Параскева (Петка) Епиватска“ от Патриарх Евтимий. За източници се сочат житието от дякон Василик и проложното житие на Петка Епиватска³². Публикуван е преводът на „простонароден български език“ на Евтимиевото житие по преписа в Жеравненския дамаскин от XVII—XVIII век, открит от автора в Русе през 1878 г.³³ В края на това значително и досега проучване се отделя място на „Разказа за пренасяне мощите на Петка Търновска в Сърбия“ от Григорий Цамблак и на други съчинения, свързани с разпространението на култа към светлицата в Сърбия и Молдавия.

Измеренията на реформата, замислена от Евтимий Търновски, трайно заинтригуват Полихроний Агапиевич и първото негово изследване в тази насока се появява през 1886 година: „К вопросу об исправлении книг в Болгарии в XIV веке (По поводу одного малоизвестного литургическо-литературного труда последнего Болгарско-Терновского патриарха Евфимия)“³⁴. Тук обстойно се изясняват правописните и граматическите възгледи на Евтимиевия следовник Константин Костенечки според неговото „Скъзаніе изъвлеченно въ писменеѹ“ и извлечението „Словеса въ кратцѣѹ“. П. Сирку говори за „търновско-ресавска школа“, за „търновско-ресавски извод“ в средновековната ръкописна традиция и в старопечатните славянски книги. Откриват се примери от непосредствено въздействие на граматическото съчинение „Еротимата“ от Мануил Мосхопулос върху схващанията на Константин Костенечки. Това плодотворно съпоставяне не е продължено в славистичната наука³⁵. А подробно изучаване на Мосхопулос ще даде ценни сведения не само в сферата на правописа и граматиката, но ще покаже важни страни от средновековната стилистика и теория на литературата

³⁰ Л о с е в, А. Ф. Эстетика Возрождения. М., 1978, с. 35.

³¹ Вж. К е н а н о в, Д. Съдбата на Евтимиевите съчинения в древноруската литература. — Старобългаристика, 1984, 1, 43—46.

³² Вж. Р а д ч е н к о, К. Ф. Религиозное . . . , 301—303; К е н а н о в, Д. Евтимий Търновски и агнографският цикъл за Петка Епиватска. — Аспирантски сборник, 1977, кн. 4, св. 1, В. Търново, 3—16 (с библиография).

³³ Вж. Д е м и н а, Е. И. Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII в. С., 1968, ч. 1, с. 17, 162—169. Срв. К а ч а н о в с к и й, В. л. Новые данные для изучения литературной деятельности болгарского търновского патриарха Евфимия. — Христианское чтение, март—апрель, 1888, СПб, 471—497.

³⁴ ЖМНП, ч. 245, июнь, 1886, 303—348, ч. 247, сентябрь, 1886, 29—57.

³⁵ Срв. Я г и ч, И. В. Рассуждения южнославянской и русской старины о церковнославянском языке. Берлин, 1896, Мюнхен, 1968, 68—73.

рата (срв. например разделите *περί τῶν τοῦ λόγου σχημάτων, περί ποδῶν, περί μέτρων, περί τρόπων τῆς γραμματικῆς, περί τρόπων ποιητικῶν*)³⁶.

През 1890 г. в Санкт-Петербург от печат излиза най-напред втора свезка от капиталния Сирков труд: „К истории исправления книг в Болгарии в XIV веке. Том 1, вып. 2. Литургические труды патриарха Евфимия Терновского“. Едни от вълнуващите археографски находки за славистите от XIX век са пергаменният свитък и служебникът (на хартия) от библиотеката на Зографския манастир в Атон. В тези ръкописи, близки до времето на Евтимий, се намират преводните литургически съчинения на търновския патриарх. За да добие непосредствени впечатления от двата паметника и да ги подготви за издаване, през лятото на 1887 г. П. А. Сирку пътува до Света гора. В книгата са добавени и литургически текстове по Соловецкия служебник от 1532 г., писан в Зографския манастир от деместик Варлаам по поръка на сучавския митрополит Теофан. Не е отминат проблемът за превеждания византийски литургиарий, свързан с името на патриарх Филотей Кокинос. Накрая се възпроизвежда славянският превод на литургиите от ап. Яков и ап. Петър. Според приписка от 1692 г. йеромонах Йоаникий Грек (Лихудис) редактира Евтимиевия превод на службата на ап. Яков. В кръга на патриарховите преводи е представена и службата на ап. Петър (несъгласие с това твърдение по-късно изразяват М. Дринов и Е. Калужняcki).

В писмо на български език от 17 ноември 1890 г. П. А. Сирку се обръща към проф. Марин Ст. Дринов от Харковския университет с молба да представи като магистърска дисертация проучванията си върху книжовната дейност на Евтимий Търновски: „Ще давам само един дял от тази книга, понеже искам по-скоро да имам учена степен. За да свърша всичките формалности по тая работа, аз искам да дойда до Вас. По коя причина аз правя това, пак друг път ще Ви разправам; ще Ви кажа само, че на Влад. Ив. Ламанский обадих вече, че аз имам намерение да диспутирам у Вас, понеже той на няколко пъти ме питаше, защо не му давам листовете от моята дисертация, преди тя да излезе (!) из-под печат. Мисля, че Ив. Вас. Помяловский Ви разправи нещо за моето намерение; той ми каза, че Вие покажете пълна готовност да участвувате в тази моя работа. Сега, като Ви благодаря за това, Ви се моля да земате (!) върху себе си труда да направите представение във Вашия факултет, когато ще имате всичко в ръката . . . Аз искам да представя и двете книги, сиреч, която я имате вече, и която ще излезе. Ви какво ще кажете за това?“³⁷

През 1891 г. в Харковския университет П. А. Сирку получава научната степен „магистър по славянска филология“ за „Литургические труды патриарха Евфимия Терновского“³⁸. Атмосферата на проведената защита е разкрита в писмо на М. Дринов от 25 май 1891 г. до И. В. Помяловски: „С П. А. Сырку мы спорили довольно много, но расстались, кажется, друзьями. Памятники, повидимому, изданы им хорошо; похвалили мы его и за некоторые выводы, особенно же за обстоятельные библиографические сведения, которые он сообщает о рукописях, виденных им на Афоне и в

³⁶ Вж. Titze, Fg. N. Manuelis Moschopuli Cretensis opuscula grammatica. Lipsiae—Pragae, 1822. Бухвалд, В., А. Холвег, О. Принц. Речник грчких и латинских писаца антике и средњег века. Београд, 1984, с. 317.

³⁷ Български исторически архив, НБКМ, ф. 111, 276, № 3. Срв. Петкова, Б., В. Тилева, З. Нонева. Архивът на Марин Дринов. — Изследвания в чест на Марин Дринов, С., 1960, 181—201.

³⁸ Биографический словарь . . . , с. 264. Л. Милетич излиза с рецензия за книгата в Сборник НУНК, 1891, кн. 4, 11—24, където се правят съпоставки със Софийския служебник, писан от поп Герасим (НБКМ, № 231).

других книгохранилищах. Вообще диспут его прошел хорошо и я полагаю, что факультет наш поступил совершенно справедливо присудив ему магистерскую степень за эту книгу.³⁹

Отпечатването на първата свезка се забавя и едва през 1898 г. се появява „К истории исправления книг в Болгарии в XIV веке. Т. 1, вып. 1. Время и жизнь патриарха Евфимия Терновского“. В споменатото писмо до М. Дринов е отразен авторският замисъл: „Имам надежда, че преди Коледа ще бъде готова една част — начало на съчинението ми. В тази част аз давам образ на времето на Евтимий и на тази сфера, в която той се е възпитал, и най-подире аз говоря за неговите литургически трудове, които послужиха като начало на изправлението или, по-добре, поправението на книгите в България в XIV век, като правя един общ преглед на книжевната дейтелност на Евтимий, за да покажа доколко той се е напитал с идеите на школата, в която се е образовал.“⁴⁰

На повече от 600 страници П. А. Сирку разисква следните по-основни въпроси: историко-политически обзор на положението в България през XIV век, учението на исихазма (Григорий Синаит, Григорий Палама), дейността на Теодосий Търновски, преглед на литературата при цар Иван Александър, жизнен път на Евтимий Търновски. На 16 май 1899 г. този труд е защитен като докторска дисертация по славянска филология в Историко-филологическия факултет на Петербургския университет с официални рецензенти: В. И. Ламански и А. И. Соболевски⁴¹. В допълнен вид Ламански публикува своя разбор за книгата на ученика си след четиримесечно изучаване, но за съжаление в изложението властвува преднамереният критикарски тон, изненадва целенасоченото заключение, че П. А. Сирку може да бъде признат за доктор по славянска филология, но не и да стане университетски професор (последните думи на рецензията са латинска сентенция: „Направих, което можах, да направят по-добро тези, които могат“)“⁴². Към това ще добавим, че в началото на 1900 г. в Петербургския университет се обявява конкурс за професор в катедра „Славянска филология“. В него участвуват Р. Ф. Бранд, П. А. Лавров и П. А. Сирку: с два гласа повече бива избран П. Лавров⁴³.

Двете издадени части от първи том на Сирковото изследване са представени за присъждане на академичната Ломоносовска награда. На 29 декември 1899 г. се провежда тържествено заседание на Академията на науките в Петербург. Акад. А. А. Шахматов чете протокола на комисията, чиито членове освен него са А. Н. Веселовски, А. Н. Пипин. Единогласно

³⁹ Н и к и т и н, С. А. Переписка М. С. Дринова с русскими учеными. — Изследвания в чест на М. С. Дринов . . . , с. 211.

⁴⁰ НБКМ, ф. 111, 276, № 3.

⁴¹ М а т к о в с к и, А. Из жизни . . . , с. 71.

⁴² ЖМНП, ч. 326, ноември, 1899, 103—136, ч. 326, декември, 312—362. Срв. Я г и ч, И. В. История славянской филологии, СПб, 1910, 805—808. На с. 111 Вл. Ламански пише, че е представил в редакцията на списанието опис на повече от 300 печатни грешки. През 1948 г. в САЩ и Франция със също много грешки излиза „Кибернетика“ на Н. Винер, но това не попречва изданието да се превърне в „една от книгите на века“. Вж. предисловието на Г. Н. Поваров към В и н е р, Н. Кибернетика или управление и связь в животном и машине, М., 1983, с. 6. Хулители на П. А. Сирку са отречени от времето: през 1972 г. в Лондон (Variorum Reprints) се преиздава фототипно капиталният труд на руския славист с предговор на проф. Ив. Дуйчев. Срв. Д у й ч е в, Ив. Един заслужител изследвач на средновековно Търново; П. А. Сирку. — Велико Търново, февруари, 1978, с. 4.

⁴³ М а т к о в с к и, А. Из жизни . . . , с. 73.

е прието утвърдително решение въз основа на рецензия от М. Дринов⁴⁴. Неговият отзив заслужава внимание не само заради обективните оценки, но и с ред допълнителни аналитични разсъждения. Така например Марин Дринов настоява да се разкрие ролята на преводаческото дело на атонския старец Йоан като школа, където се образова самият Евтимий Търновски. Изказва се мнение, че в сбирката на Александър Ф. Гилфердинг има „Лествица“, в която е положен преводът на стареца Йоан. Действително под № 48 се пази сборник, който съдържа известното аскетическо ръководство на Йоан Синайски „Небесна Лествица“ (Κλίμαξ τοῦ παραδείσου). Появата на българския ръкопис се отнася към времето на стареца Йоан — средата на XIV век, водните знаци са от 1343—1348 г.⁴⁵, размер — фолио, широко александрийско-попгерасимово писмо. На л. 250б—251а е запазена приписка⁴⁶, публикувана от П. А. Сирку на с. 474—475. Под нея с червенослов стоят инициали (?) — $\overline{\text{M}}\overline{\text{P}}$, $\overline{\text{A}}\overline{\text{X}}$. Приписката осветлява характера на преводаческата и редакторската работа над текста, изправен според „гръцкия извод“ на „божествената книга“ Лествица: сиреч, извършена е филологическа дейност, наложителна за реформаторския почин на стареца Йоан, продължен и задълбочен от Патриарх Евтимий. Изразеният славослов, че „Лествицата“ е „божествена книга“, напълно се споделя от исихастите: в препоръчителния списък на аскетическите автори Григорий Синаит поставя първом Йоан Синайски⁴⁷, а в Евтимиевото житие на Иван Рилски „Лествицата“ се цитира, функционално изравнена с каноническите книги:

„Реченн бѣ естъ: „Богатство аще течет(ь), не прилагсите ср(ъ)дца“ (Пс. 61,11). аще бѣ и писано естъ „Дрѣжава царю богатство“, нѣ въ врѣжѣа н бѣа то истѣшавати, а не на своѣ сластн...“⁴⁸

Лествица, степен 28,87: „Дрѣжава црю богатство н множествѣ. Дрѣжава же безмълвникѣ, молнтѣвное вмощеніе“ (Гилф. 48, л. 211)⁴⁹.

* * *

През 1900 г. Полихроний Сирку обнародва още едно произведение на Патриарх Евтимий — „Служба на царица Теофана“⁵⁰. Той проявява научно-издателски интерес и към агиографски творби за дейци, обвързани с нси-

⁴⁴ Отчет о присуждении Ломоносовской премии в 1899 году, СПб, 1900. — Сборник ОРЯС, 1901, т. 67, № 6, 3—8, 9—47 (рецензията). Вж. Д р и н о в, М. Съчинения, т. 3, С., 1915, 420—454.

⁴⁵ М о ш и н, В л. К датировке рукописей из собрания Ал. Ф. Гилфердинга. — ТОДРЛ. Т. XV. 1958, с. 414. Сборникът е описан от А. Ф. Бичков в Отчет Публичной библиотеки за 1868 г., СПб, 1868.

⁴⁶ Вж. „Отчет Публичной библиотеки...“, с. 98.

⁴⁷ Прочитай же пр/и/сно иже в безмълвн/и н м/о/мнтѣвѣ. срѣчь въ лѣственцѣ... „Сказание малое на Григория инока Синаита за безмълвието“, 15 главизни. Цит. по ръкопис от сбирката на А. Ф. Гилфердинг, 35, XIV в., л. 129-б.

⁴⁸ K a ľ u Ź n i a s k i, E. Werke..., p. 19.

⁴⁹ В друг, вероятно по-стар превод вместо „безмълвникѣ“ (ήσυχαστής) стои „мълчалиникѣ“ Ал. Гилф., 44, Лествица, XIV в., л. 136 а. Срв. Ц е й т л и н, Р. М. Лексика старославянского языка, М., 1977, с. 76, 136; Новобългарски превод — Препод. Й о а н Л е с т в и ч н и к, Лествица (Стълба за духовен живот). С., 1982, с. 198.

⁵⁰ Евфимия Патриарха Търновского Служба препод. царице Теофане. По рукописи XIV—XV века Хилендарского монастыря на Афоне, Сообщил П. А. Сырку, СПб, 1900. Срв. K a ľ u Ź n i a s k i, E. Werke..., LXXXVIII—XCVIII.

хазма: „Житие на Ромил Видински“ от монах Григорий⁵¹, „Житие на Григорий Синаит“ от патриарх Калист⁵². Естествено продължение на тази проблематика се явява книгата за българо-сръбските литературни връзки през XV—XVI век, където се поместват житието и службата на Никола Нови Софийски, общата похвала на софийските мъченици по сборник служби и жития от 1564 г. (ЦИАМ, София, 1521)⁵³. Авторът загатва на с. 09—010 за (трудни и неблагоприятни обстоятелства“, за „пълна материална неосигуреност“ — причини, забавили излизането на книгата, готова през 1882 г. Тук се има предвид несигурното положение в Университета след професорския конкурс. От 1 януари 1901 г. П. А. Сирку възглавява възстановената катедра по романски езици, без да се отказва от заниманията си върху славянската култура: по настояване на студентите той се обръща към декана на Историко-филологическия факултет да разреши четенето на курс по история на българската литература⁵⁴. Напрегнатата атмосфера, непосилните материални затруднения⁵⁵ при грижите за многочленото семейство (Сирку имал три дъщери) стават причина за непоправими психически травми на неговото здраве и за преждевременна раздяла с живота. Всичко това кара някои от съвременниците да направят заключението, че заслужилият трудолюбив славист бил „в конце концов затравленному теми, кто раньше его покровительствовал“⁵⁶.

Полихроний Агапиевич Сирку умира на 23 юни 1905 г., погребан е на Смоленското православно гробище в Петербург⁵⁷.

Трудно е тук да обозрем в подробности научното дело на видния славист. Ще отбележим вниманието му към Кирило-Методиевите въпроси: Службата на Методий⁵⁸, Краткото житие (Успение) на Кирил, Солунската легенда, гръцките жития за Климент Охридски⁵⁹. Запомня се вещият анализ и ко-

⁵¹ Монаха Григория Житие препод. Ромила. По рукописи XVI века Импер. Публичной библиотеки, собрания Гильфердинга с приложением Службы препод. Ромилу по рукописи XVII в. Белградской Народной библиотеки. Сообщение П. А. Сырку, СПб, 1900 (=Памятники древней письменности и искусства, т. 136).

⁵² Житие Григория Синаита, составл. константинопольским патриархом Каллистом. Текст славянского перевода жития по рукописи XVI века и историко-археологическое введение. Посмертный труд П. А. Сырку, СПб, 1909 (=Памятники древней . . ., т. 172). Срв. Я ц и м и р с к и й, А. И. Из критико-литературных наблюдений над житием Григория Синаита. — Византийский Временник. Т. XV. вып. 2—3 (1908), Спб, 1910, с. 302 и сл.; рецензия, пак от него, в ЖМНП, ч. 27, май, 1910, 176—191.

⁵³ С ы р к у, П. А. Очерки из истории литературных сношений болгар и сербов в XIV—XVII веках. Житие св. Николая Нового Софийского по единственной рукописи XVI в., СПб, 1901 (=Сборник ОРЯС, т. 71). По рецензия на М. Дринов трудът е представен за наградата „Граф Д. А. Толстой“. Вж. Сборник ОРЯС, т. 78, № 4 (1901), СПб, 1905, 106—111/=Д р и н о в, М. Съчинения, т. 3, 454—459; Рец. от А. И. Яцимирски — ЖМНП, ч. 348, июль, 1903, 249—263. Срв. Р а й ч и н о в, С. Българската литература през XVI век. — Старобългарска литература, 1980, кн. 7, 37—38.

⁵⁴ Вж. М а т к о в с к и, А. Из жизни . . ., с. 74.

⁵⁵ Пак там.

⁵⁶ И. А., (Рец. за) Список книг, приобретенных библиотекою Импер. С.-Петербургского университета с 1 июля 1904 г. по 31 декабря 1906 г., СПб, 1907. — Исторический Вестник, 30 (1909), январь, с. 355.

⁵⁷ М и х а й л о в и ч, Н. Петербургский некрополь, т. 4, СПб, 1913, с. 212.

⁵⁸ По поводу службы святителю Мефодию, учителю славянскому. — Русский Филологический Вестник, т. 15, № 1, Варшава, 1886, 170—173; Служба святителю Мефодию, учителю славянскому в болгарско-афонском списке XIV—XV вв. — Странник, июнь—июль, 1885, 226—230; Служба святителю Мефодию, учителю славянскому. — Русский Филол. Вестник, т. 17, 1887; Срв. И в а н о в, Й. Български старини из Македония. С., 1931, С., 1970, 300—301.

⁵⁹ С ы р к у, П. А. К истории исправления книг . . ., т. 1. вып. 1, 513—525,

КЪ ИСТОРИИ
ИСПРАВЛЕНІЯ КНИГЪ ВЪ БОЛГАРИИ

ВЪ ХІV ВѢКѢ.

ИЗСЛѢДОВАНІЕ

П. СЫРКУ,

ПРИВАТЪ-ДОЦЕНТА С.-ПЕТЕРБУРГСКАГО УНИВЕРСИТЕТА.

Томъ I.

ЛИТУРГИЧЕСКІЕ ТРУДЫ ПАТРИАРХА ЕВФІМІЯ ТЕРНОВСКАГО.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФИИ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12.

1890.

ментар на пътеписни бележки от XVII век за българските земи⁶⁰. Показателни са множеството написани отзивни за български книги и издания⁶¹. Рецензията му върху творчеството на Георги С. Раковски е преведена на български език от Иван П. Кършовски⁶². Приноси съдържат бележките за труда на еп. Мелхиседек, посветен на Григорий Цамблак⁶³.

През 1879 г. П. А. Сирку извършва археологически разкопки в България на средновековната крепост край с. Дорково, Чепинско⁶⁴. Освен откритите мраморни релефи той не подминава епиграфските материали⁶⁵. Не е скрито пренебрежението на следосвобожденската власт към старинните находки: „Релефните изображения на св. ап. Петра и Павла са подарени от мене на Импер. Руско Археологическо Общество (С. Петербург), в музея на който и днес-за днес се пазят. Първоначално аз исках да ги подаря на бъдещия български музей и с тази цел ги донесох от Чепино в Татар-Пазарджик заедно с другите мраморни плочи, на които бяха издълбани грозд и птици. По нямане на друго място в Татар-Пазарджик аз ги натъкнах в църквата „Св. Константин и Елена“, дето те дълго време останаха без никакво нагледване и внимание под открито небе, като се излагаха на всевъзможни влияния на въздуха и времето. Като видях, че те могат да бъдат унищожени, аз се разпоредих да ги донесат в Пловдив и там ги предадох на генерала Арк. Дм. Столипин с молба да ги изпрати в Петербург, в Археол. Общество; генерал Столипин ги предал в разпоредбата на генерала Скобелева, който се и разпоредил да се доставят по назначение. Останалите, изнесени от мене камъни, останаха на посоченото място в Т.-Пазарджик, тъй като аз нямах възможност да ги пренеса в Пловдив, превозът им би ми струвал твърде скъпо. В 1887 г., когато аз се намирах в Цариград, един познат мен татар-пазарджишки българин, човек, твърде интелигентен, който е играл на времето си доста видна роля в Т.-Пазарджик, ми съобщи, че донесените от мене из Чепино мраморни плочи се търкалят по църковния двор, сиреч на същото място, дето ги бях оставил; но сега, прибави той, те са почернели от дъжда и от други влияния на времето. Вероятно те и днес се намират там, ако само не са вече унищожени“ (превод на В. Н. Златарски).

При своите пътувания из балканските предели П. А. Сирку събира стари български и сръбски ръкописи — общо 84 единици. От тях 19 са на пергамент, а 38 са български. През 1906 г. сборката е закупена от Аг-

⁶⁰ Описание Турецкой империи, составленное русским, бывшим в плену у турок в XVII веке. Издание Импер. Православного Общества под ред. П. А. Сырку, Спб., 1890. Вж. Георгиев, Хр. Русин, турски пленник през България във втората половина на XVII век. — Българска военна мисъл, март—април, 1937, кн. 33—34, 755—759; Вържова, Ж. Н. Руските учени и българските старини. Изследване, материали и документи. С., 1960, с. 420.

⁶¹ Вж. Матковски, А. Полихроние Сырку . . . , 32—46.

⁶² К истории литературы Возрождения болгар. Посмертное издание сочинений болгарского писателя Г. С. Раковского . . . — Известия С.-Петербур. Славянского Благотворительного Общества, январь, 1885, № 1, 27—31. На бълг. език: „Етюд за Раковски“. Свищов, 1891. Цит. по Биографический словарь . . . , с. 266.

⁶³ Новый взгляд на жизнь и деятельность Григория Цамблака. — ЖМНП, ч. 236, ноябрь, 1884, 106—153.

⁶⁴ Старинная Чепинская крепость у с. Дорково и два византийские рельефа из Чепина (в Болгарии). — Византийский Временник. Т. 5. вып. 4, 1898, 603—617; Рецензия от В. Н. Златарски — Български преглед, кн. 5, януари, 1899, 123—134. Намерените два мраморни релефа с изображение на ап. Петър и Павел се пазят в Държавния Ермитаж — Ленинград. Вж. Вържова, Ж. Н. Руските учени . . . , с. 12, 24, 398, фотогр. — с. 415, обр. 67.

⁶⁵ Вж. Помяловский, И. В. Два римские военные диплома, найденные недавно в Болгарии. — ЖМНП, ч. 209, июнь—июль, 1880, отд. 2, 61—106. Цит. по Вържова, Ж. Н. Руските учени . . . , с. 12.

ния Ивановна, вдовицата на П. А. Сирку, и днес се съхранява в Ръкописния отдел на БАН — Ленинград (собр. 55)⁶⁶. В богатата лична библиотека много от книгите са били български. Значителна част от тях попадат през 1905 г. в библиотеката на Петербургския университет — те могат да се издирят по описанието „Список книг . . .“ (пълното заглавие — вж. бел. 56). Някои печатни издания се вземат от други учреждения и частни лица⁶⁷.

Академията на науките в Петербург поверява на Александър И. Яцимирски да редактира и подготви за печат трудове в архива на покойния Полихроний Агапиевич Сирку⁶⁸. Така биват обнародвани редица изследвания⁶⁹.

Повече от столетие ни дели от първите научни изяви на видния славист и българист П. А. Сирку. Неговото целокупно дело е било и ще бъде основа, на която ще се опира развитието на филологическата наука. Времето отрече хулителите и сложи венец на признателност до името и наследството на заслужилия учен.

⁶⁶ Вж. Исторический очерк и обзор фондов . . . , 114—117; Куев, К. М. Съдбата на старобългарските ръкописи . . . , 88—97; Ильинский, Гр. Пергаменные рукописи П. А. Сырку. — Русский Филолог. Вестник. Т. 59. № 2, 1908, 350—361; Ангелов, Б. Ст. Из ръкописната сбирка на П. А. Сирку. — Известия на НБКМ. Т. III (IX). С., 1963, 61—72. Ангелов, Б. Ст. Археографски приноси. — Помощни исторически дисциплини. Т. I. С., 1979, 270—274.

⁶⁷ Цит. по И. А., (Рец. за) Список книг . . . , 354—355. Вж. Иваск, У. Г. Частные библиотеки в России. Ч. 2. Приложение к „Русскому библиофилу“, 1911, СПб, 1912, с. 52.

⁶⁸ Матковски, Ал. Александр Иванович Яцимирский. Библиографический указатель. Кишинев, 1979, с. 14.

⁶⁹ Вж. напр. Славянские и русские рукописи Британского музея в Лондоне. — Сборник ОРЯС. Т. 84. № 4, 1908, 1—86; Карансешешский Октоих второй половины XIII в. Тексты, описание рукописи и снимки. — Сборник ОРЯС. Т. 82. № 1, 1907, 1—60. За други срв. Матковски, А. И. Яцимирский . . . , с. 43. Матковски, А. Полихроние Сырку . . . , 31—32.